

wielu czynników: wykształcenia, środowiska, miejsca zamieszkania. Nasi rozmówcy wskazywali na fakt, że w większym stopniu wykazujemy tolerancję wobec przybyszów z Zachodu, wobec których jesteśmy z reguły serdeczniejsi i bardziej gościnni, niż wobec gości zza wschodniej granicy. Wobec tych ostatnich często demonstrujemy wyższość.

W grupie historyków zastanawiano się nad granicami tolerancji. Część studentów podkreślała, że tolerancja nie zawsze jest wartością pozytywną. Dopuszczanie i tolerowanie wszelkich dewiacji, uznawanie w imię tolerancji za dopuszczalne różnych zjawisk negatywnych jest wielce niebezpieczne. Należy bronić pewnych tradycyjnych wartości i odrzucać pomysł „pełnej wolności”, gdyż prowadzi to do nihilizmu. Swoją wartość Polacy mogą pokazać poprzez obronę tradycji, pewnych przyjętych norm i form zachowania.

Przeprowadzone dotąd badania wskazują na sporą otwartość młodzieży polskiej, jej chęć do podróżowania, zdobywania wiedzy, racjonalnego kształtowania swojej przyszłości, zapoznawania się z poglądami i argumentami osób inaczej myślących. Mamy więc do czynienia z potencjalną przynajmniej mobilnością. Niechęć młodych ludzi do wyjazdu na stałe z Polski nie jest przy tym, jak się wydaje, zaprzeczeniem ich „europejskości”, ale wręcz przeciwnie elementem pozytywnym, zasługującym na uznanie.

Jednocześnie zarówno ankiety, jak i rozmowy ujawniły niewiedzę dużej części młodych ludzi dotyczącą integracji europejskiej. Nie znane są z reguły struktury organizacyjne i kompetencje poszczególnych instytucji europejskich. Nasi rozmówcy nie potrafili prawie nic powiedzieć o celach integracji i ewentualnych konsekwencjach przystąpienia Polski do Unii Europejskiej czy *NATO*. Stąd też wydaje się, że celowe jest nie tylko dalsze prowadzenie systematycznych badań, ale także zainicjowanie szerokiej akcji propagandowej, w której ramach należałoby opracować i wydać leksykon wiedzy europejskiej dla młodzieży i inne publikacje tego typu. Elementy wiedzy o współczesnej Europie powinny się też bez wątpienia znaleźć w programach szkolnych.

JADWIGA KIWERSKA
MARIA TOMCZAK

TERAŹNIEJSZOŚĆ I PRZYSZŁOŚĆ OBWODU KALININGRADZKIEGO (KRÓLEWCA)

Przemiany ustrojowe zapoczątkowane w Polsce oraz innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1989/1990, późniejszy rozpad Związku Radzieckiego oraz pucz moskiewski w sierpniu 1991 r. spowodowały wzrost

zainteresowania teraźniejszością i przyszłością Obwodu Kaliningradzkiego zarówno w Europie, jak i w Polsce.

Graniczący z północnymi rubieżami Polski na długości około 200 km Obwód Kaliningradzki zajmuje powierzchnię 15,1 tys. km² stanowiąc północną część byłych Prus Wschodnich. Stanowi on obecnie enklawę Federacji Rosyjskiej, oddzieloną od Rosji przez Litwę i Białoruś. Obszar ten zamieszkuje 907 tys. mieszkańców. 78% ludności stanowią Rosjanie, 8% Białorusini, 7% Ukraińcy, 2% Litwini. Mieszka tam także około 22 tys. Niemców rosyjskich oraz około 20 tys. Polaków. Na niewielkim obszarze skoncentrowano wojsko liczące około 100-150 tys. żołnierzy i marynarzy. Fakt ten stanowi potencjalne zagrożenie dla stabilizacji i bezpieczeństwa w tej części Europy.

W ramach współpracy Instytutu Zachodniego z *Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien* z Kolonii w 1992 r. powstał międzynarodowy zespół naukowców realizujący projekt badawczy dotyczący teraźniejszości i przyszłości Obwodu Kaliningradzkiego.

W pierwszym etapie realizacji wspólnego przedsięwzięcia powstały obszernie 40-80 – stronicowe opracowania, w których analizowano problemy teraźniejszości i przyszłości Obwodu Kaliningradzkiego, stanowiącego część Federacji Rosyjskiej, z punktu widzenia interesów Rosji, Litwy, Niemiec i Polski. Opracowania te powstawały według określonego schematu, tak by zawarte w nich treści mogły być porównywalne. Część pierwsza poszczególnych „raportów krajowych” uwzględniała różnorakie problemy związane z teraźniejszością Obwodu Kaliningradzkiego. Były to aspekty polityczne, bezpieczeństwa militarnego, gospodarcze oraz problemy ekologii. Zagadnienia te analizowano na płaszczyźnie rządowej oraz z uwzględnieniem interesów artykułowanych przez różnego rodzaju organizacje społeczne, polityczne itp. (tzw. płaszczyzna pozarządowa). Druga część każdego opracowania zawierała uwagi dotyczące rozważań nad przyszłością Kaliningradu. Analiza uwzględniała aspekt oficjalny (rządowy) i organizacji pozarządowych.

Podsumowaniu pierwszego etapu badań i dyskusji nad poszczególnymi opracowaniami służyło zorganizowane w dniach 22-23 kwietnia 1993 r. robocze seminarium, które odbyło się w siedzibie Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Materiału do dyskusji dostarczyły niezwykle interesujące opracowania z poszczególnych krajów, które zawierały wiele zróżnicowanych informacji oraz całą gamę interpretacji dotyczących teraźniejszości i przyszłości Obwodu Kaliningradzkiego.

Na zakończenie obrad uzgodniono tekst Memorandum w sprawie przyszłości Obwodu Kaliningradzkiego, który skierowany został do rządu Rosji i władz Obwodu Kaliningradzkiego oraz rządów Niemiec, Polski, Litwy, Białorusi, Łotwy, Estonii i Szwecji.

Oto jego treść:

MEMORANDUM

Naukowcy z Rosji, Kaliningradu, Litwy, Polski i Niemiec spotkali się na konferencji w Poznaniu (Polska) w dniach 22-23 IV 1993 r., aby na bazie szczegółowych studiów przygotowanych przez każdą ze stron, dyskutować na temat przyszłości Obwodu Kaliningradzkiego; czyniono to z perspektywy ogólnoeuropejskiej, z myślą o wspólnym interesie, polegającym na zapewnieniu stabilizacji i rozwoju całego regionu nadbałtyckiego. Kaliningrad może stać się wzorem, jeśli chodzi o multilateralne współdziałanie przy rozwiązywaniu istotnych dla polityki zagranicznej regionalnych problemów transformacyjnych w Europie. Chodzi przy tym nie tylko o uzgodnienie interesów na płaszczyźnie oficjalnej, ale przede wszystkim o współpracę między ludźmi, o wymianę idei, o przewycięzanie uprzedzeń i resentymentów, pokonywanie barier rozwoju gospodarczego, jak również o uświadomienie elementów integrujących wspólne dziedzictwo historyczne w regionie nadbałtyckim. Wspólne wyniki obrad ujęto w następujących punktach:

1. Prawnomiędzynarodowy status Obwodu Kaliningradzkiego nie podlega dyskusji. Jego status państwowoprawny w ramach Federacji Rosyjskiej jest i pozostanie wyłącznie przedmiotem porozumienia między Obwodem i Federacją Rosyjską.

2. W interesie stopniowego przybliżania państw regionu nadbałtyckiego do europejskich procesów integracyjnych niezbędne jest wzajemne otwarcie Obwodu Kaliningradzkiego oraz Wspólnot Europejskich. Jednakże może się ono dokonać tylko w ramach odpowiednich porozumień między WE i Rosją.

3. Zmniejszenie obecności militarnej w Obwodzie Kaliningradzkim do poziomu wystarczającego dla celów obrony (stosownie do redukcji przebiegających na obszarze nadbałtyckim) jest nieodzowną przesłanką dla rozwoju gospodarczego i społecznego na tym terenie i poza nim. Wspólne poczucie bezpieczeństwa można osiągnąć poprzez współpracę danych państw w ramach Północnoatlantyckiej Rady Współpracy.

4. Istnieje duże zainteresowanie ze strony wszystkich państw sąsiednich koncepcją wolnej strefy gospodarczej na terenie Obwodu Kaliningradzkiego. Na to trzeba by stworzyć prawne i administracyjne warunki ramowe, aby rosyjscy i zagraniczni przedsiębiorcy znaleźli tam korzystne dla siebie warunki. Odpowiedzialność za przygotowanie przejrzystych i w miarę prostych wszelkich wstępnych warunków organizacyjnych, spoczywa na Moskwie i Kaliningradzie.

5. Kontrproduktywne dla rozwoju wzajemnych stosunków między sąsiedziami w tym regionie są, ze względu na konieczność przewycięzania starych schematów myślowych i koncepcji porządku międzynarodowego, wszelkie projekty w rodzaju tworzenia korytarzy, kondominiów *etc.*

6. Koncepcja współpracy w rosyjskim Obwodzie Kaliningradzkim powinna sprzyjać współzyciu i zapewnieniu możliwości rozwoju różnych narodowości, wyznań, jak i grup społecznych i kulturowych. Należy do tego promocja specjalnego dla nich systemu wychowania i oświaty, jak również odpowiednia polityka mass mediów.

7. Dla rozwiązywania powstających problemów zaleca się, na wzór istniejących już praktyk europejskich, intensywną współpracę przygraniczną na płaszczyźnie jednostek administracyjnych Obwodu Kaliningradzkiego, Litwy i Polski. Pokonywanie zaostrzających się problemów ekologicznych nie jest możliwe bez współpracy transgranicznej.

8. Przyspieszenie procesów modernizacyjnych w tym regionie zakłada sprawne włączenie Obwodu Kaliningradzkiego do ogólnoeuropejskiego systemu transportu i komunikacji, jak również dostosowanie warunków odprawy granicznej do standardów europejskich.

9. Szczególną uwagę należy poświęcić tworzeniu instytucji europejskich mających służyć popieraniu spotkań międzyludzkich i kulturalnych na terenie Obwodu. Chodzi tu przede wszystkim o rozbudowanie sieci instytucji w rodzaju Domów Europejskich (*Europa-Häuser*), schronisk młodzieżowych i innych miejsc spotkań.

10. Wspólnota Europejska będzie musiała w większym stopniu udzielić poparcia współpracy gospodarczej, naukowej, kulturalnej i społecznej Obwodowi w ramach istniejących już programów.

11. Sygnatariusze niniejszego Memorandum proponują przygotowanie konferencji międzynarodowej z udziałem przedstawicieli rządów; deklarują też swą gotowość udostępnienia materiałów studyjnych oraz wykonania wstępnych prac koncepcyjnych.

W imieniu rosyjskiej grupy badawczej: prof. dr. Oleg T. Bogomołow, członek Rosyjskiej Akademii Nauk i dyrektor Instytutu Studiów Gospodarczych i Politycznych (*IMEPI*), Moskwa; prof. dr. Wjaczesław Dasziczew, Kierownik Centrum Studiów Rosyjsko-Niemieckich w *IMEPI*, Moskwa.

W imieniu kaliningradzkiej grupy badawczej: prof. dr. Genadij Fedorow, Uniwersytet w Kaliningradzie.

W imieniu litewskiej grupy badawczej: Justas Paleckis, doradca ds. zagranicznych prezydenta Republiki Litewskiej, Wilno; Vytautas Plackaitis, poseł Sejmu (*Seimas*) Republiki Litewskiej, Wilno.

W imieniu polskiej grupy badawczej: prof. dr. Anna Wolff-Powęska, dyrektor Instytutu Zachodniego (IZ), Poznań; dr Tomasz Budnikowski, IZ, Poznań; doc. dr hab. Andrzej Sakson, IZ, Poznań.

W imieniu niemieckiej grupy badawczej: Prof. dr Heinrich Vogel, dyrektor *Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und Internationale Studien (BIOst)*, Kolonia; dr Olga Alexandrowa, *BIOst*, Kolonia; dr Dieter Bingen, *BIOst*, Kolonia.

Niezwykle interesujące zróżnicowane rezultaty dociekań badawczych międzynarodowego zespołu zaprezentowane zostały w dwóch opracowaniach: *Die Zukunft des Gebietes Kaliningrad (Königsberg). Ergebnisse einer internationalen Studiengruppe. Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien*. Sonderveröffentlichung. Juli 1993 oraz na łamach „Przeglądu Zachodniego” nr 3/1993 r. pod wspólnym tytułem *Teraźniejszość i przyszłość Obwodu Kaliningradzkiego*.

W 1994 r. ukazała się kolejna praca zbiorowa poświęcona tej problematyce pod red. Ernsta Müllera-Hermanna zatytułowana: *Königsberg/Kaliningrad unter europäischen Perspektiven*, Verlag H. M. Hauschild, Bremen. Zawiera ona m.in. opracowania uczestników poznańskiej konferencji (G. Fjodorowa, W. Dasziczewa, A. Saksona, J. Paleckisa i D. Bingena).

Opracowania dotyczące polskiego punktu widzenia ukazały się także w 1994 r. w kwartalniku „Welt Trends. Internationale Politik und vergleichende Studien” oraz w kwartalniku „Europa” nr 1/1994 r.

W druku znajdują się kolejne opracowania poświęcone różnym aspektom tej problematyki, w tym – m.in. *NATO–Polska–Rosja–Kaliningrad* („Polish Western Affairs”), *Królewiec i Okręg Kaliningradzki we współczesnych polskich badaniach naukowych* („Borussia”) oraz *Obwód Kaliningradzki w opinii prasy polskiej* („Komunikaty Mazursko-Warmińskie”).

W najbliższej przyszłości planowane są kolejne przedsięwzięcia badawcze międzynarodowego zespołu zajmującego się teraźniejszością i przyszłością Okręgu Kaliningradzkiego.

ANDRZEJ SAKSON